

II FESTIWAL TKACTWA

PODLASKI
INSTYTUT
KULTURY

Białystok 2021

PODLASKI
INSTYTUT
KULTURY

Podlaskie sploty

Tkactwo, jedno z najstarszych rzemiosł jeszcze pół wieku temu było zajęciem powszechnym, przekazywanym z pokolenia na pokolenie. Jednak stopniowo tkaniny ludowe traciły na znaczeniu i atrakcyjności, zwłaszcza w środowisku wiejskim, tam gdzie powstawały. Nie stanowią już wiana panny młodej, nie są używane podczas obrzędów rodzinnych, nie zdobią wiejskich domostw.

Podlaski Instytut Kultury w Białymstoku od lat działa na rzecz upowszechnienia i tym samym zachowania tradycyjnego tkactwa. W 2021 roku instruktorzy PIK zrealizowali kolejny projekt popularyzujący to ludowe rzemiosło – „Podlaskie Sploty – II Festiwal Tkactwa”. Przygotowane działania były bardzo szeroko zakrojone – od warsztatów, poprzez wystawy, po publikacje i festiwal tkactwa. W ramach „Podlaskich Splotów” udało się przeszkolić wiele osób w pięciu różnych technikach tkackich, a wystawy starych tkanin ludowych można było podziwiać nie tylko w Białymstoku, ale także w czterech gminach – Gródku, Narewce, Zabłudowie i Krynkach. Lokalne ośrodki kultury przygotowały w tych miejscowościach wystawy tradycyjnych tkanin, pozyskanych z prywatnych zasobów. Te często niedoceniane i zapomniane wyroby, ukryte gdzieś głęboko w szafach i komodach, okazały się atrakcyjnym materiałem na ekspozycję, a do tego źródłem wiedzy o dawnym wzornictwie. Oprócz wydobytych na światło dzienne dwuosnowówek, kilimów, pereborów, radziuszek, a także lnianych obrusów, wełnianych ubrań i szmacianych chodników, na uwagę zasługują również stare „spiski”, czyli zebrane na kartkach „przepisy na tkanie”, w formie szczególnego szyfru ze słów i cyfr, który potrafią odczytać tylko osoby wtajemniczone. Ich wartość etnograficzna jest nieoceniona i bez wątpienia zasługują na to, by je w przyszłości udokumentować i profesjonalnie opracować.

Zeszyty tkackie prezentują tylko niektóre z tkanin zebranych w czterech współpracujących z Podlaskim Instytutem Kultury gminach. Można w nich zobaczyć najciekawsze wyroby lokalnego tkactwa. Dokumentacją tkanin dysponują ośrodki kultury, w których zorganizowano wystawy. Można ją też znaleźć na stronie PIK, www.pikpodlaskie.pl i pod adresem: www.dwuosnowowa.pl

Serdecznie dziękujemy wszystkim, którzy wsparli organizację wystaw i pomogli w ich przygotowaniu. Mieszkańcom dziękujemy za udostępnienie tkanin, pracownikom gminnych ośrodków kultury za zorganizowanie ekspozycji oraz napisanie słów wstępu do niniejszych zeszytów. To wspólne działanie przyczynia się do wydobywania na światło dzienne naszych zapomnianych skarbów i odradzania tradycji tkackich w województwie podlaskim.

Krystyna Kunicka

**Ministerstwo
Kultury
Dziedzictwa
Narodowego
i Sportu.**

Projekt dofinansowano ze środków Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu pochodzących z Funduszu Promocji Kultury.

Tkaniny z gminy Narewka

W ramach projektu „Podlaskie Sploty – II Festiwal Tkactwa” realizowanego w 2021 roku przez Podlaski Instytut Kultury w Białymstoku, z terenu gminy Narewka w pow. Hajnowskim udało się zebrać i opracować 53 tkaniny. Są to głównie dywany i serwety, ale także płachty i radziuszki. Oprócz tkanin niezwykle cennym znaleziskiem okazały się tzw. „spiski dywanów”, czyli zeszyty i kartki z zapisami i rysunkami wzorów. W gminie Narewka, podobnie jak w całym regionie północno-wschodnim, tkactwem zajmowały się gospodynie wiejskie pracujące na gospodarstwie rolnym, które do warsztatów tkackich zasiadały zwykle w okresie jesienno-zimowym. Tradycja tkacka była na tym terenie żywa jeszcze w latach 70-tych XX wieku, z początkiem lat 80-tych praktycznie zaginęła. Obecnie kontynuatorką tradycyjnego tkactwa jest pani Irena Ignaciuk z Lewkowa Starego. W wielu domach w gminie Narewka nadal przechowywane są dywany, a na strychach, czy w pomieszczeniach gospodarczych można znaleźć złożone krosna. Niniejszy zbiór jest tylko niewielkim przykładem tradycji tkackich z terenu gminy Narewka.

Funkcje dywanów

Wśród dywanów z obszaru gminy Narewka wyróżnia się tkanina wybierana wielonicielnicowa, w lokalnej gwarze zwana *parabor*, *perebor*. Jest to dwukolorowa tkanina, często o kontrastowych barwach. Dywany tkane na wąskich krosnach składają się z dwóch części zeszytych pośrodku. Wykorzystywano do nich nici wełniane, lniane i konopne. Najstarsze tkaniny charakteryzują geometryczne ornamenty, zarówno zoomorficzne, jak i roślinne. W późniejszych latach tkaczki wzorowały się na wyrobach fabrycznych, w których całą przestrzeń tkaniny pokrywały motywy kwiatowe. Tkane na krosnach dywany nie były przeznaczone do zdobienia podłóg, służyły do przykrywania łóżek. Natomiast w późniejszych latach ręcznie tkane kilimy i pasiaki wieszano także na ścianach. Zachowane do dziś dywany to zwykle, jak informują właściciele, pamiątki po babciach albo prezenty ślubne mam.

Wśród takich ślubnych dywanów uwagę zwracają dwa – ze wsi Leśna i Olchówka, są to tkaniny wybierane – *parabory*, z trójpasmowym symetrycznym ornamentem. Na dywanie z Leśnej, wytworzonym przypuszczalnie około 1950 r., widnieją jelenie, koguty i ptaki oraz kwiaty w wazonie. Dywan z Olchówki wytkany został w 1973 r. i prezentuje ptaki, kwiaty w wazonie oraz ośmioramienne gwiazdki. Dywany ślubne dawane były parze młodej w prezencie, a także służyły w czasie ceremonii ślubnej w cerkwi. W trakcie ślubu para młodych stawała na ręczniku ludowym rozściętym na dywanie. Dywan zabierano do domu, zaś ręcznik darowano cerkwi. Każda przyszła panna młoda musiała mieć własnoręcznie, bądź z pomocą matki wytkane dywany, a także inne tkaniny o funkcji użytkowej i dekoracyjnej m.in.: chodniki, płachty oraz na zapas bele lnu tzw. *kužel*.

Serwety

Wśród zebranych tkanin znalazło się wiele serwet, zwanych w gwarze: *nastolnicy*. Wyróżniają się one delikatniejszą nicią. Tkaczki używały tych bardzo cienkich, lnianych, nierzadko nieco grubszych. Uwagę zwraca dobór kolorów, bardzo stonowanych, od białych po szarobiałe, siwobiałe i niebieskobiłe.

Dywany i spiski pani Aleksandry

Podczas zbierania informacji i gromadzenia dywanów udało się dotrzeć do tkaczki z terenu gminy Narewka – pani Aleksandry Zasim ze wsi Eliaszuki (kolonia Bokowe), urodzonej w 1940 r., która do pierwszej połowy lat 70-tych tkąta dywany na zamówienie. Klienci wybierali wzory, a pani Aleksandra przenosiła je na tkaninę, jak sama opowiada, tkąta: „w kietku, w cztery niczelnicy, w sześć, pamarańczowy pa czarnym, parabory, ale i nastolnicy pa białom, czarnym i nastolnica pad dosaczku tkana”. Perebor – jak wspomniano wcześniej – charakteryzuje się dwukolorowym wzorem często o kontrastowych barwach, stąd określenia np. bordo po czarnym, czarny po białym itd. Pani Aleksandra farbowała nici sama, w saganach, kupowanymi barwnikami do wełny. Tkąta w okresie zimowym, aż do Wielkanocy. Rekordowa liczba wytkanych przez nią dywanów w ciągu 5 miesięcy to 30 sztuk.

Dywan u pani Aleksandry zamawiano zwykle do domu, w którym była młoda dziewczyna, a najczęściej proszono o wytkanie dwóch, do kompletu. Przyszła panna młoda musiała mieć utkane przez siebie lub z pomocą matki, dywany. To, że już w latach 70-tych XX w. zamawiano je u tkaczki dowodzi stopniowego zaniku tego rzemiosła.

Oprócz zachowanych do dziś licznych dywanów, które służyły również jako wzornik podczas zamawiania, u pani Aleksandry zachowały się „spiski dywanów” własnoręcznie zapisane przez nią zeszyty i kartki z rozrysowanymi graficznie wzorami. Wzory przekazywano sobie nawzajem. W niniejszym spisie występują m.in.: z Wasilkowa, Łuki, Odrynek (gmina Narew) i Lewkowa. Wśród opisów czytamy między innymi „spisek od Duni, w gwiazdki z Tarnopola, z Ochrym od Wierki, spis z Lewkowa, moda w 4 niczelnicy w kruhi, moda po czarnym zielony i czerwony tkany w Michnówce, moda w dębowe liście”. Ponadto w zbiorze znajdują się wzory zapisane przez tatę pani Aleksandry w latach 60-tych. Jest to inna forma zapisu, w postaci ciągów cyfr i liter. Pani Aleksandra potrafi je odczytać i przetłumaczyć na język tkacki.

Tkackie dziedzictwo

Dywany oraz inne tkaniny z terenu gminy Narewka zasługują na skrupulatne badania. Zwłaszcza, iż wydaje się, że to ostatni moment, by je przeprowadzić. Są bowiem jeszcze w domach tkaniny, są krosna i są ludzie, którzy potrafią o nich opowiedzieć. Można jeszcze porozmawiać z tkaczką, która w sezonie zimowym potrafiła utkać trzydzieści dywanów i która potrafi objaśnić „spiski”. To ostatnia szansa, by przeanalizować stosowane na tym terenie wzory, porównać z sąsiednimi gminami, zobaczyć jak daleko sięgała moda na dany styl. Warto też podjąć próbę opisanie obrzędowej funkcji tkanin. Bezcenne są bez wątpienia zapisy wzorów, stanowiące unikatową, nieopracowaną jak dotychczas, dokumentację tkacką.

Katarzyna Bielawska, Galeria im. Tamary Sołonieicz w Narewce

Autor nieznany, Leśna

Tkanina podbierana, różowo-granatowa; powstała w latach 50. XX w.; tkana na wąskim krośnię; 140x180 cm; nazwa regionalna: prabranne, parabor, tkanina wybierana.

Dywan uratowany z pożaru i przekazany przez Jana Zdąnowskiego.

Maria Pacewicz, Narewka

Tkanina podbierana czerwono-biała; powstała w latach 50. XX w.; tkana na wąskim krośnie; 145x165 cm; nazwa regionalna: prabranne, parabor, tkanina wybierana.

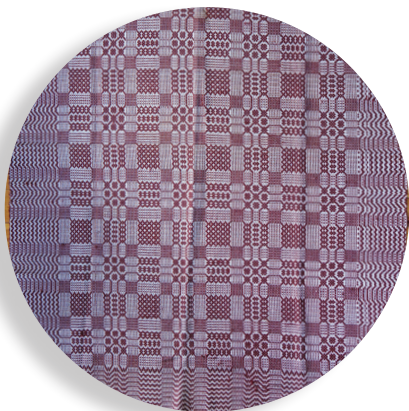

Aleksandra Zasim, Eliaszuki

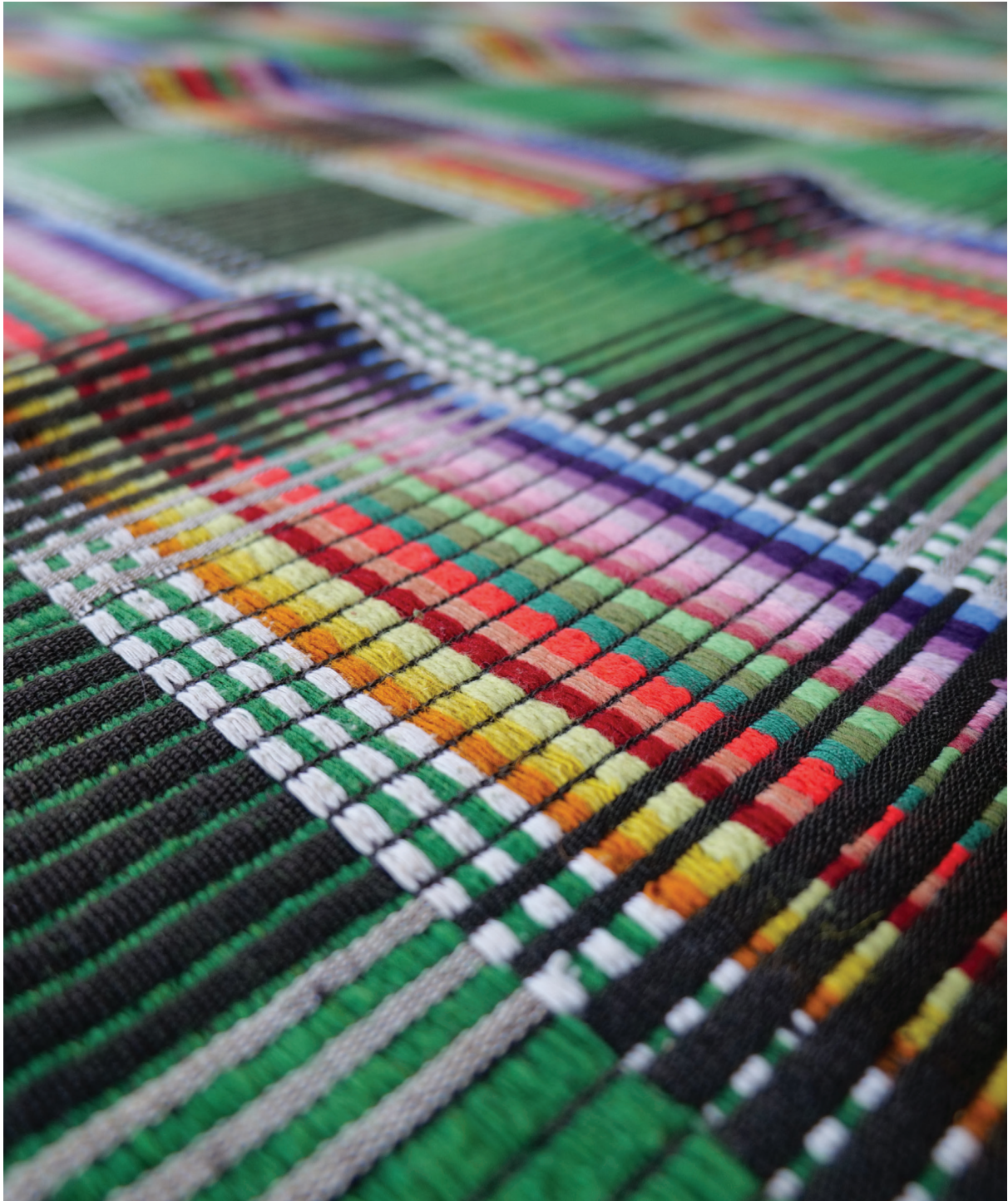
Obrus; tkanina lniana z haftem płaskim; powstała w latach 1960–1970; tkana na szerokim krośnie; 138x150 cm; nazwa regionalna: nastolnica.

Aleksandra Zasim, Eliaszuki

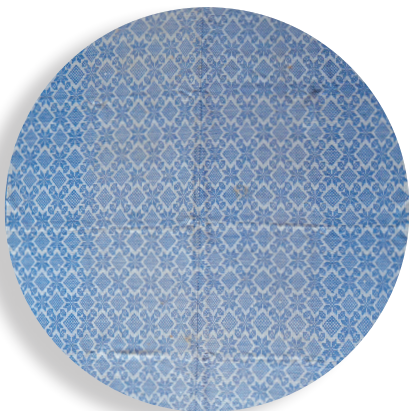
Tkanina wielonicielnicowa czerwono-biała; powstała w latach 60. XX w.; tkana na szerokim krośnie; 140x190 cm; nazwa regionalna: radziuszka.

Aleksandra Zasim, Eliaszuki

Tkanina wielonicielnicowa wielobarwna; powstała w latach 1960–1970; tkana na szerokim krośnie; 140x190 cm; nazwa regionalna: dywan tkany w „kietki”, w 4 niczelnicy.

Aleksandra Zasim, Eliaszuki

Tkanina podbierana niebiesko-biała; powstała w latach 70. XX w.; tkana na wąskim krośnie; 110x137 cm; nazwa regionalna: nastolnica, prabranne, parabor.

Aleksandra Zasim, Eliaszuki

Tkanina wielonicielnicowa niebiesko-biała; powstała w latach 70. XX w.; tkana na szerokim krośnie; 132x155 cm; nazwa regionalna: nastolnica, radziuszka.

Olga Hałaburda, Olchówka

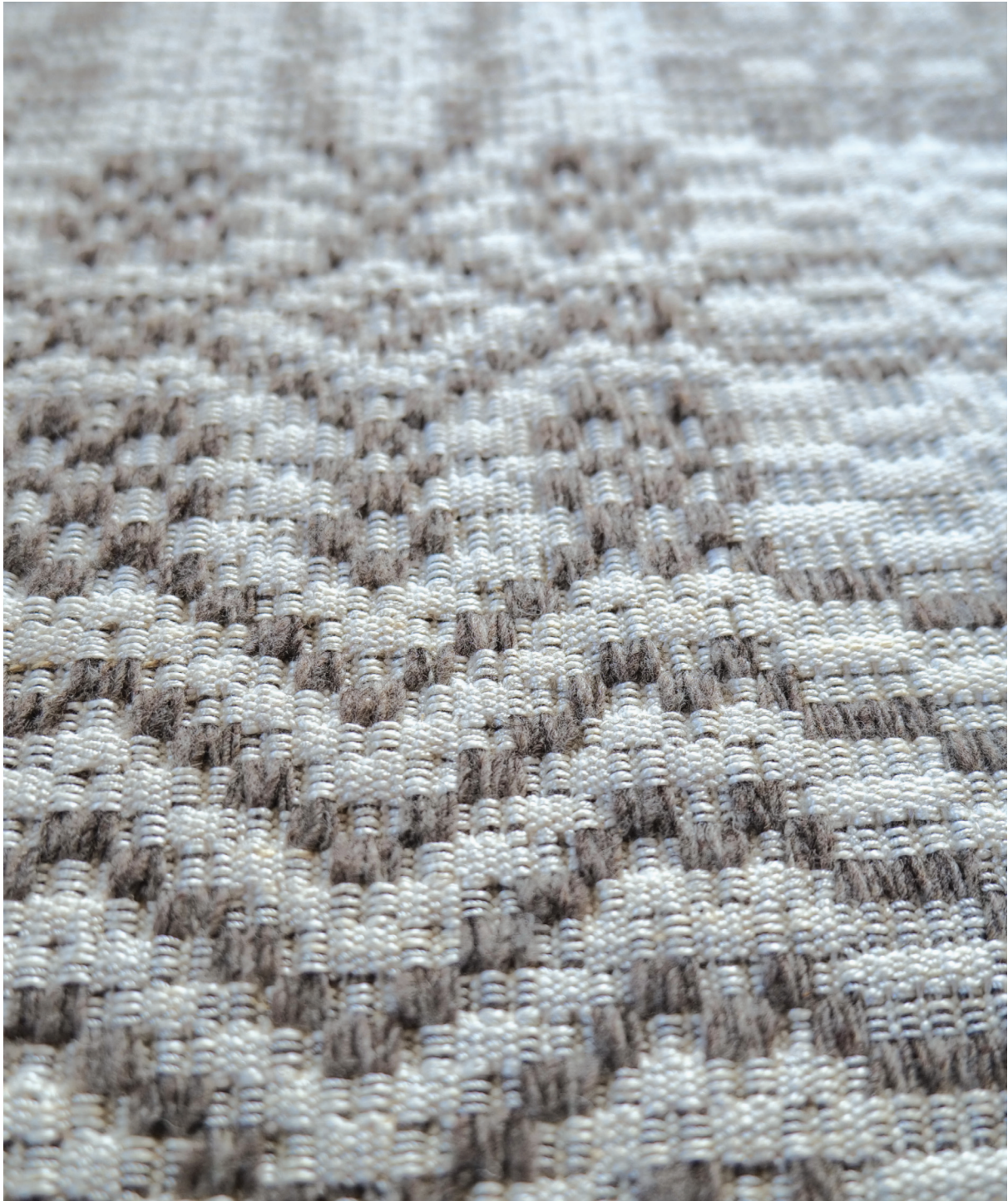
Tkanina podbierana pomarańczowo-czarna; powstała w 1973 r.; tkana na wąskim krośnie; 140x184 cm; nazwa regionalna: perebor, parabor.

Aleksandra Zasim, Eliaszuki

Tkanina podbierana brązowo-biała; powstała w latach 70. XX w.; tkana na wąskim krośnię; 140x205 cm; nazwa regionalna: perebor, parabor, tkanina wybierana.

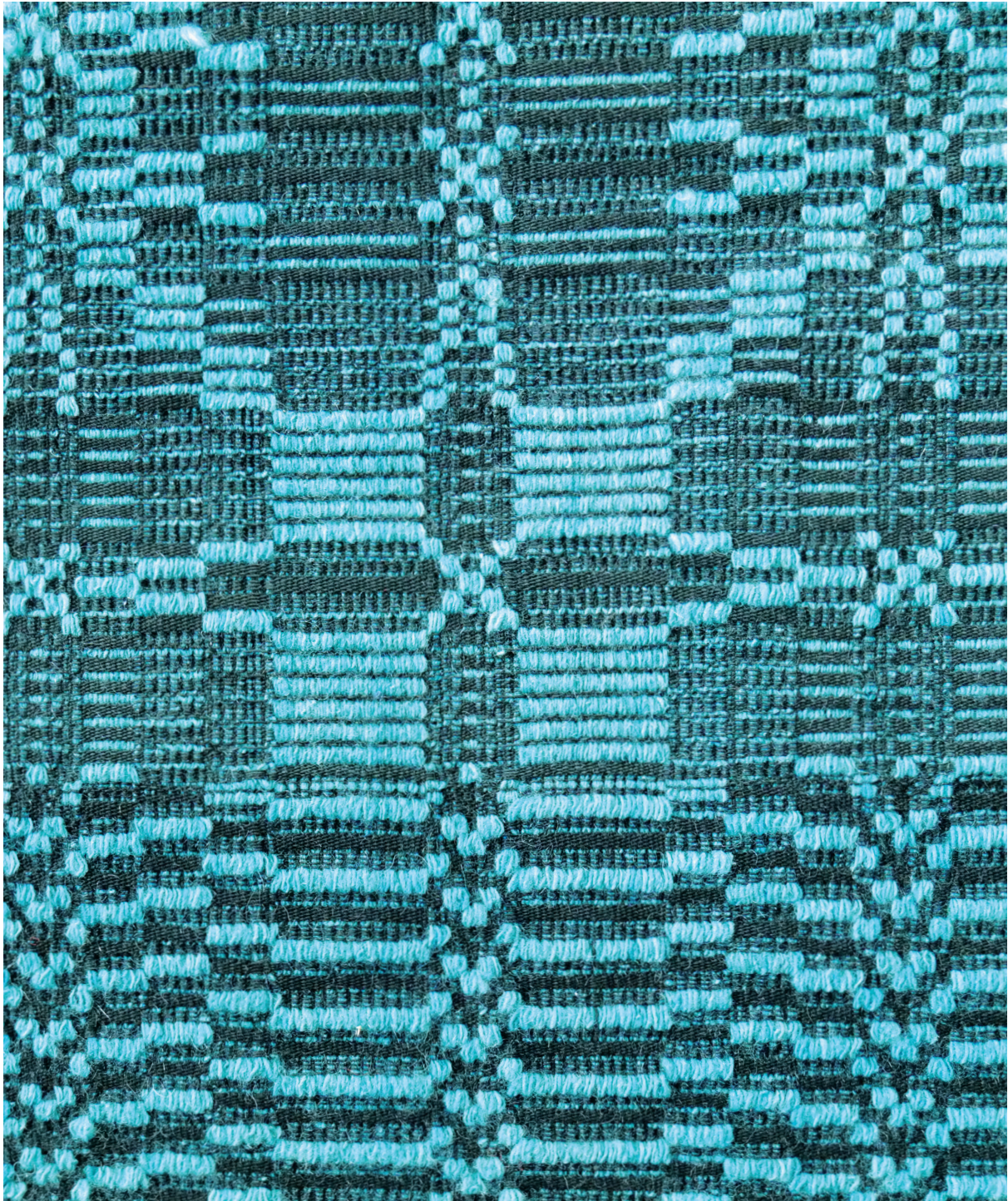

Aleksandra Zasim, Eliaszuki

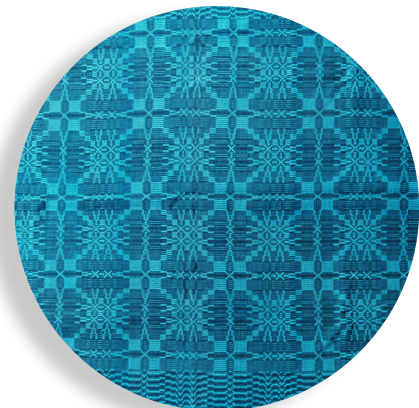
Tkanina wielonicielnicowa szaro-biała; powstała w latach 70. XX w.; tkana na szerokim krośnie; 147x184 cm; nazwa regionalna: radziuszka.

Aleksandra Zasim, Eliaszuki

Tkanina wielonicielnicowa turkusowo-czarna; powstała w latach 70. XX w.; tkana na szerokim krośnię; 140x205 cm; nazwa regionalna: radziuszka.

© Copyright by Podlaski Instytut Kultury w Białymstoku, 2021

Opracowanie merytoryczne
Krystyna Kunicka

Konsultacja etnograficzna
Aleksandra Pluta

Projekt katalogu i skład
Iwona Kolasińska

Wydawca
Podlaski Instytut Kultury w Białymstoku
ul. Jana Kilińskiego 8
15-089 Białystok

Druk
Partner Poligrafia Andrzej Kardasz
ul. Szosa Baranowicka 77
15-523 Białystok, Grabówka

Fragment wystawy tkanin
Galeria im. Tamary Sołoniewicz w Narewce

ORGANIZATOR

FINANSOWANIE

Ministerstwo
Kultury
Dziedzictwa
Narodowego
i Sportu.

Dofinansowano
ze środków Ministra Kultury,
Dziedzictwa Narodowego
i Sportu pochodzących
z Funduszu Promocji Kultury

PARTNER

**PODLASKI
INSTYTUT
KULTURY**

www.pikpodlaskie.pl
www.dwuosnowowa.pl